

UDK 339.92:061.1 EEZ:(497.5)

Prethodno priopćenje

Mr. Biljana Crnjak-Karanović

POLITIKA EUROPSKE UNIJE PREMA NEČLANICAMA I IMPLIKACIJE ZA HRVATSKU

Jedno je od temeljnih pitanja od strateškog značenja za budućnost Hrvatske kako ubrzati proces integriranja s Europskom Unijom. U razmatranju mogućih alternativa dolazi se do zaključka da strategija povezivanja s EFTA-om definitivno otpada jer su tri zemlje članica ove integracija prešle u Uniju. Politika koju Unija vodi prema zemljama Srednje i Istočne Europe ima obilježja globalnog i standardiziranog pristupa te je teško vjerovati da bi Hrvatska mogla dobiti drugačiji tretman. Jedini pravi put ka ubrzanju pridruživanja i poboljšanju pregovaračke pozicije o pitanjima pristupa jedinstvenom tržištu je uključivanjem Hrvatske u Centralnoeuropsku zonu slobodne trgovine.

UVOD

Razdoblje od Drugog svjetskog rata do danas obilježavaju procesi stvaranja gospodarskih integracija u svijetu i u Europi. U svom povijesnom, ekonomskom, kulturnom i civilizacijskom razvoju Hrvatska je oduvijek predstavljala sastavni dio Europe. Međutim, jačanju europskog identiteta se, zbog uključenosti u jugoslavensku federaciju, prijašnjih godina nije pridavao dovoljan značaj.

Europski razvojni i integracijski procesi predstavljaju jedan od najznačajnijih čimbenika u međunarodnom okruženju o kojima svaka zemlja načelnica mora voditi računa. Različite razine integracija stvaraju tržišni prostor u kome se razina slobodnog kretanja faktora proizvodnje povećava stupnjem dostignute integracije i utječe na položaj zemalja načelnica na tržištu tih zemalja.

Stoga je razumijevanje procesa gospodarske integracije i njezinih specifičnih učinaka nužna pretpostavka za sagledavanje mogućnosti povezivanja i pristupa određenoj integraciji. Hrvatska je osamostaljivanjem došla u poziciju da se slobodno može opredijeliti za pristupanje integracijskim procesima u Europi. To je pitanje od strateškog interesa za Hrvatsku. Naime, treba imati u vidu činjenicu da je najvažnija ekonomska posljedica osamostaljenja Hrvatske smanjenje unutarnjeg tržišta koje je sa 23,5 milijuna stanovnika svedeno na 4,7 milijuna. Zbog smanjenog unutarnjeg tržišta i time povećanog stupnja ovisnosti o inozemstvu, ne samo kao tržištu za potrebe inpute već i za plasman svojih proizvoda, Hrvatska mora pronalaziti puteve da ubrza svoje uključivanje u europske integracijske procese.

Osnovni je cilj ovoga rada utvrditi uvjete pristupanja i politiku Unije prema zemljama nečlanicama, ukazati na perspektive produbljivanja i proširenja Unije, te analizirati Europske sporazume jer su to globalne odrednice sagledavanja mogućeg položaja Hrvatske u odnosima s Unijom. S tim u vezi, sagledat će se osnovne implikacije jedinstvenog tržišta na zemlje nečlanice, te utvrditi značenje ostalih gospodarskih integracija (EFTA) i regionalnih gospodarskih inicijativa kao mogućeg instrumenta ubrzanja procesa integriranja s Europskom Unijom.

1. EUROPSKA UNIJA - NAJZNAČAJNIJA GOSPODARSKA INTEGRACIJA

Napori ka ujedinjenju, prvo šest, zatim devet pa deset, onda dvanaest i danas 15 zemalja članica Europske Unije,¹ ustrajno teku gotovo četrdeset godina. Optimisti tvrde da su dometi daleko veći od onih kojima su se osnivači Zajednice (sada Unije) mogli nadati. Pesimisti tvrde da su troškovi ujedinjenja previsoki i da je zbog toga propuštena ili bar usporena mogućnost dinamičnijeg razvoja članica. U argumentaciji ove ocjene često se navode uspjesi zemalja članica EFTA-e koje ostvaruju dinamičniji rast.

Pokazatelji dostignute razine društvenog proizvoda per capita potvrđuju argumente zagovornika da su troškovi ujedinjenja bili visoki. GDP per capita iznosi 17,9 tisuća USD a u EFTA-i 22,3 tisuće USD. Problemi nezaposlenosti daleko su teži (stopa nezaposlenosti za Uniju je 8,4%, a za EFTA-u 2,7%).² Činjenica je da su znatna izdvajanja, kojima se nastojala ubrzati integracija pojedinih zemalja (Španjolska, Portugal, Grčka) koje su po dostignutom stupnju razvoja bile iza ostalih članica, usporila dinamiku razvoja. Iskustvo ovakvih integracijskih procesa vjerojatno je i "poučilo" Uniju da ne ulazi prebrzo u uključivanje zemalja koje bi mogle usporiti njezin proces razvoja.

Činjenica je međutim da Unija predstavlja najveće tržište u svijetu mjereno brojem stanovnika i društvenim bruto proizvodom. Ona je i najveći trgovinski blok u svijetu s udjelom od oko 40 posto u svjetskom izvozu i uvozu, što je znatno više od udjela koji ostvaruju SAD i Japan zajedno. Naime njihov udio u svjetskom izvozu i uvozu je oko 20 posto (u izvozu 20,1%, a u uvozu 21,2%).³

Dakle, Europska Unija je realnost i nitko ne može zanemariti činjenicu da je ona postala temeljem arhitekture Europskog kontinenta i najznačajnijom gospodarskom integracijom ne samo u Europi već i u svjetskim razmjerima.

Osnovni motivi povezivanja zapadnoeuropskih zemalja u Europsku Zajednicu,⁴ kako je to istaknuto u Preambuli Rimskih ugovora,⁵ su: unapređivanje životnih i radnih uvjeta ljudi, ekonomski i društveni napredak zemalja, te stalna ekspanzija i uravnotežena trgovinska razmjena. Ti su se motivi prema prvobitnoj ideji, trebali ostvariti uspostavljanjem carinske unije, ukidanjem carina i količinskih ograničenja u razmjeni između zemalja članica, odnosno primjenom jedinstvene carinske stope prema zemljama nečlanicama, te poštivanjem pravila lojalne konkurencije. Kasniji razvoj Zajednice postavio je kao konačni cilj uspostavljanje ekonomske i monetarne unije na zajedničkom prostoru.

Bijela knjiga iz 1985. godine⁶ jasno je definirala da pojam domaćeg (jedinstvenog) tržišta podrazumijeva kako tržište roba i usluga, tako i faktora proizvodnje, odnosno slobodu kretanja preko nacionalnih granica za ljude, robu i usluge, te kapital. Time su jasno definirane četiri temeljne slobode na kojima se zasniva jedinstveno tržište. Da bi to tržište moglo funkcionirati kao jedinstveno - domaće tržište. Bijela je knjiga predvidjela 300 mjera koje su grupirane u tri kategorije: 1. ukidanje fizičkih barijera, 2. ukidanje tehničkih barijera i 3. ukidanje fiskalnih barijera u međusobnoj razmjeni roba, usluga, te u protoku radne snage i kapitala.

Ukidanje fizičkih barijera znači eliminiranje carinskih ispostava i pojednostavljenje formalnosti na graničnim prijelazima, čime bi se trebalo što je moguće više pojednostaviti fizički promet između država. Ukidanje tehničkih barijera trebalo bi tržištu dati novu dimenziju, a industriji omogućiti prelazak na ekonomiju razmjera te povećati njezinu konkurentnost u svijetu. U praktičnom smislu, eliminiranje tehničkih barijera znači ujedinjavanje nacionalne regulative o sastavu i pakiranju proizvoda, te ujedinjavanje standarda, odnosno uvođenje novih, Europskih standarda. Ukidanje fiskalnih barijera znači ujedinjavanje poreznih sustava u zemljama članicama.

¹ Do konca 1994. članstvo Unije činilo je 12 zemalja: Belgija, Francuska, Nizozemska, Njemačka, Italija, Luksemburg, Danska, Irska, Velika Britanija, Grčka, Španjolska i Portugal. Članstvo EFTA-e (konac 1994.) činilo je sedam zemalja: Austrija, Finska, Island, Lihtenštajn, Norveška, Švedska i Švicarska. Od 1. 1. 1995. u punopravno članstvo Unije primljene su Austrija, Finska i Švedska.

² Izvor: Europe in figures, 4th edition, Brussels - Luxembourg, EUROSTAT, 1993. Radi objektivnosti navode se podaci za 1992. godinu, dakle prije stvaranja europskog ekonomskog prostora (EEA).

³ Izvor: Statistical Yearbook, New York, 1994. Podaci za 1992. godinu.

⁴ Ovdje i u daljnjem tekstu se koriste izrazi Europska Zajednica za razdoblje prije stupanja na snagu Maastrichtskog ugovora (tj. 1. studenog 1993.), a Europska Unija za razdoblje nakon toga.

⁵ Navedeno prema Leonard D., European Community, Basil Blackwell Ltd, London, 1988, str. 23-35. Integralni tekst Rimskih ugovora vidjeti u Treaty Establishing the European Community and Connected Documents, Bruxeells, 1957.

⁶ Completing the Internal Market - White Paper from the Comission to the European Council, Document, Luxembourg, OPEC, 1985.

Prema procjenama stručnjaka oko 95% mjera predviđenih u Bijeloj knjizi ostvareno je do konca 1992. godine. Tome je znatno pridonio i Jedinstveni europski akt⁷ u kome su utvrđeni obvezujući ciljevi koje treba ispuniti radi dovršenja jedinstvenog tržišta. Jedinstveni akt je dodao novu dimenziju procesu integracije. On je pojasnio da su daljnje intencije Zajednice u pravcu produbljenja integracije stvaranjem ekonomske i monetarne unije. Stvaranje ekonomske i monetarne unije strateški je cilj istaknut u preambuli Jedinstvenog akta.

Stvaranje ekonomske i monetarne unije (EMU) je proces koji se još uvijek odvija. Osnovne konture ekonomske i monetarne unije, koja se još uvijek izgrađuje, definirane su još u "Delorsovu izvještaju"⁸, prihvaćenom 1989. godine. U njemu su naglašava da su ekonomska i monetarna unija nedjeljiva cjelina i da se trebaju ostvariti paralelno. Pritom se pod pojmom monetarne unije podrazumijeva monetarno područje u kojem postoji potpuna mobilnost i slobodno kretanje kapitala, puna integracija bankarskog i financijskih tržišta, fiksni devizni tečajevi, dugoročna monetarna stabilnost, te konačno jedinstvena valuta.

2. PERSPEKTIVE PRODUBLJENJA I PROŠIRENJA EUROPSKE UNIJE

Ugovor o Europskoj Uniji, potpisan u veljači 1992. u Maastrichtu, potvrdio je daljnja opredjeljenja ka produbljenju integracije dvanaestorice. To bi se produbljenje trebalo ostvariti: daljnjim razvojem ekonomske i monetarne unije, jačanjem institucija, te definiranjem zajedničke vanjske politike i politike sigurnosti.

Ugovorom iz Maastrichta definirano je da će zemlje članice zajedničkim tržištem i uspostavljanjem ekonomske i monetarne unije provoditi zajedničke politike i na taj način ostvarivati ujednačen razvoj. Sukladno Delorsovu izvještaju, uspostavljanje EMU-a trebalo bi proći tri faze. Prva je faza započela 1.

siječnja 1993., druga 1. siječnja 1994., a treća bi trebala započeti 1. siječnja 1999. godine.

Razvoj europske suradnje nakon Maastrichta produbio je mnoge dileme prvenstveno stoga što je programska osnova razvoja usvojena u Maastrichtu, samo u načelu bila prihvatljiva za sve zemlje članice, što je tijekom 1992. i 1993. godine ozbiljno dovelo u pitanje oživotvorenje ideje o Europskoj Uniji. Unatoč problemima i dilemama, ratifikacija Ugovora iz Maastrichta konačno je označila da Zajednica nastavlja s već prije započetom politikom "produbljenja i proširenja".

Izazovi produbljenja se nastoje realizirati u pravcu stvaranja ekonomske i monetarne unije. Ugovorom o Europskoj Uniji definirano je da će zemlje članice uspostaviti sustav fiksnih valutnih pariteta koji će voditi uvođenju jedinstvene valute Unije, ecua. To bi se trebalo ostvariti najkasnije do 1. siječnja 1999. godine, i to za one članice za koje se ocijeni da su spremne na takav korak.

Prema mišljenju monetarnih stručnjaka, teško je očekivati da će sve zemlje Unije jednakim tempom moći pratiti zacrtani program stvaranja ekonomske i monetarne unije. Stoga su veliki izgledi da se daljnji razvoj u pravcu produbljenja odvija po načelu "Europa s dvije brzine" ("two-speed Europe"). U jednoj skupini zemalja ("brža" grupa), bile bi one članice Unije koje već ispunjavaju uvjete za pristupanje monetarnoj uniji, ili te uvjete mogu postići u predviđenom roku - do 1. siječnja 1999. U drugoj bi skupini bile ostale zemlje.⁹

Ako bi se ove prognoze ostvarile, može se očekivati da će na izazove proširenja Unija odgovoriti daleko obazrivije.

Naime, jedan od osnovnih uvjeta za svako daljnje širenje Unije je neometano uspostavljanje ekonomske, monetarne i političke unije, čiji su temelji postavljeni sporazumima iz Maastrichta. Perspektive razvoja po principu "dviju brzina" te ulazak dijela članica EFTA-e u Uniju znači da će Unija još jedno vrijeme biti zaokupljena pitanjima vlastitog razvoja. U ovom svjetlu perspektive brzog učlanjenja zemalja Srednje i Istočne Europe u Uniju sve su manje vjerojatne u bliskoj budućnosti.

⁷ Jedinstveni europski akt, potpisan u Luxembourg u i Den Haagu (17. i 28. veljače 1987. godine), dokument je koji donosi prve bitne izmjene i dopune Rimskih ugovora potrebnih za uspostavljanje jedinstvenog tržišta. Promjene o kojima je riječ vode jačanju ekonomske ali i političke integracije između zemalja članica. Detaljnije vidjeti u Single European Act, EC Commission, OOEPC, Luxembourg, 1987, str. 602-623.

⁸ Report on economic and monetary union in the European Community (DELORS Report), CES 1135/89, Brussels, 1990.

⁹ Monetarni stručnjaci vjeruju da će valute "grupirane" oko njemačke marke moći održati zadovoljavajuću stabilnost. Nasuprot tome, teško je očekivati da bi španjolska i portugalska valuta, te britanska funta i talijanska lira mogli duže vrijeme održati čvrst paritet u odnosu na EMS, pa bi se ta skupina zemalja našla u drugoj skupini zemalja - "sporiji" dio Unije.

3. EFTA I EUROPSKI EKONOMSKI PROSTOR

Europsko udruženje za slobodnu trgovinu - EFTA je gospodarska integracija koja je duži niz godina predstavljala drugu najznačajniju integraciju u Europi. Značenje ove integracije na gospodarskoj sceni u Europi oslabljeno je, budući je dio njezinih članica prešao u Uniju, a dio će to učiniti u skoroj budućnosti (Norveška). Temeljni je cilj EFTA-e slobodna razmjena industrijskih proizvoda i unapređivanje međusobne trgovine poljoprivrednim proizvodima. Zemlje EFTA-e povezale su se međusobno na principima slobodne trgovine. Između zemalja članica ukinute su carine i druga kvantitativna ograničenja u trgovini industrijskim proizvodima i nekim poljoprivrednim preradevinama, ali se u odnosima s trećim zemljama zadržavaju vlastite ekonomske i vanjske politike pojedinih zemalja, bez međusobnih usklađivanja.

Odnosi između EZ-a i EFTA-e su od samog početka težili uspostavljanju liberalnijih odnosa nego s drugim zemljama. Ove dvije gospodarske integracije predstavljaju za svakog od njih najznačajnijeg partnera u razmjeni. Prije uspostavljanja jedinstvenog tržišta proizvodi EFTA-e činili su oko 23 posto u ukupnom uvozu EZ-a, a istodobno je oko 25 posto ukupnog izvoza EZ-a odlazilo u zemlje EFTA-e. Da bi se ilustriralo značenje međusobno gospodarske suradnje navodi se podatak da uvoz iz svih ostalih industrijski razvijenih zemalja iznosi oko 36 posto u ukupnom uvozu Unije. U isto vrijeme, izvoz u ostale industrijski razvijene zemlje iznosi oko 30 posto od ukupnog izvoza Zajednice.¹⁰

EFTA je odavno (1984. godine) pokrenula pregovore s EZ-om o stvaranju Europskog ekonomskog prostora (EEA). Nakon dugotrajnih pregovora potpisan je Sporazum o stvaranju Europskog ekonomskog prostora u svibnju 1992. Sporazum stvara uvjete za slobodno kretanje roba, ljudi, usluga i kapitala, a u njemu su inkorporirana pravila poslovanja što su na snazi unutar EZ-a. Na temelju Sporazuma, unutarnje (jedinstveno) tržište se proširilo na osamnaest zemalja u drugoj polovici 1993. godine.

Kako je privlačna snaga EZ-a iznimno jaka za sve zemlje nečlanice, a i zbog bojazni da bi se EZ

mogao pretvoriti u "tvrđavu Europe", veći je dio članica EFTA-e i prije stvaranja Europskog ekonomskog prostora podnio službeni zahtjev za prijam u članstvo EZ.

Primanjem Švedske, Finske i Austrije u Europsku Uniju, (punopravno članstvo od 1. siječnja 1995. godine) arhitektura Europe se znatno promijenila. Činjenica je da Europski ekonomski prostor i time jedinstveno tržište osamnaestorice (Švicarska nije pristupila EEA-u) i dalje egzistira. Kako je međutim dio članica EFTA-e prešao u Uniju, to znači da će se u bliskoj budućnosti EFTA morati transformirati ili stopiti u Uniju.

Jedna od implikacija tendencije dezintegracije EFTA-e za zemlje Srednje i Istočne Europe jeste u činjenici da noviji događaji na planu proširenja EU članicama EFTA-e ne ostavlja prostor za eventualno povezivanje zemalja Srednje i Istočne Europe sa zemljama EFTA-e. Time je strategija povezivanja s članicama EFTA-e kao puta ka Europskoj Uniji definitivno otpala za zemlje Srednje i Istočne Europe.

Iz prethodne analize možemo zaključiti da je Europska Unija postala nositeljem ekonomske integracije paneuropskih razmjera, pa ni za Hrvatsku uključivanje u taj proces nema alternative. Stoga kao pitanje ostaje - kada, kako i uz koje uvjete.

Da bismo odgovorili na ovo pitanje neophodno je utvrditi što znači novo jedinstveno tržište za "treće zemlje", kakva je politika koju EU vodi prema "trećim zemljama", posebno prema zemljama Srednje i Istočne Europe kao kandidatima za proširenje Unije, jer bi i Hrvatska mogla očekivati sličan tretman.

4. JEDINSTVENO TRŽIŠTE I POLOŽAJ "TREĆIH ZEMALJA"

Uspostavljanjem europskoga ekonomskog prostora stvoreno je najveće ekonomski integrirano tržište u svijetu. S gotovo 380 milijuna stanovnika ovo je tržište veće od onog što je stvoreno Sjevernoameričkim sporazumom o slobodnoj trgovini (NAFTA), mjereno brojem stanovnika i bruto nacionalnim proizvodom. Stoga ni jedna "treća zemlja" ne može ostati indiferentna na eksterne dimenzije i stvaranje ovog velikog unutarnjeg, jedinstvenog tržišta.

Kao i samo osnivanje carinske unije, tako i njezino produbljivanje stvaranjem jedinstvenog tržišta ima utjecaj na promjenu konkurentskog položaja članica integracije, ali i položaja "trećih zemalja". To

¹⁰ Podaci su za 1992. godinu. Izvor: EUROSTAT, External trade and balance of payments, Statistical yearbook, 1993.

će nesumljivo biti slučaj i sa stvaranjem jedinstvenog tržišta osamnaestorice.

Pri razmatranju mogućeg položaja "trećih zemalja" neophodno je poći od kvantifikacije koristi koje jedinstveno tržište omogućava svojim članicama. U tu svrhu poslužiti će nam rezultati istraživanja mogućih efekata Jedinstvenog europskog tržišta za zemlje članice. Najcjelovitije istraživanje vodio je Paolo Cecchini. Rezultati tog opsežnog istraživanja objavljeni su u studiji, poznatoj pod nazivom Cecchinijev izvještaj, te u većem broju parcijalnih studija.¹¹

Cecchinijev izvještaj procijenio je da će Jedinstveno europsko tržište za zemlje članice značiti smanjenje troškova poslovanja u iznosu od 200 milijardi ecua. Osnovna pretpostavka za to jest ukidanje necarinskih barijera u razmjeni između zemalja članica.

Procijenjeno je da izravni troškovi graničnih formalnosti čine 1,8 posto ukupne vrijednosti robnog prometa između zemalja članica. Nadalje, ukupni troškovi barijera na unutarnjem tržištu (koji se mogu identificirati i kvantificirati) uključujući ne samo granične formalnosti nego i tehničke propise i druge barijere, procijenjeni su na oko 2 posto od ukupnih troškova poslovanja kompanija, ili 3,5 posto od novostvorene vrijednosti industrije.

Zaključak koji iz ovoga slijedi jeste da eliminiranje necarinskih trgovinskih barijera uz istovremeno zadržavanje nepromijenjene situacije u pogledu carina i graničnih formalnosti na vanjskim granicama jedinstvenog tržišta neminovno vodi poboljšanju konkurentne sposobnosti članica jedinstvenog tržišta uz istovremeno pogoršanje konkurentskog položaja "trećih zemalja".

U nastavku ćemo argumentirati ovaj zaključak kvantitativnim pokazateljima.

Eliminiranje troškova graničnih formalnosti od 1,8 posto (na zbroj izvoza i uvoza) može se smatrati ekvivalentnim jedinstvenoj carinskoj stopi do 3,6 posto na sav uvoz iz "trećih zemalja". To znači da je nominalna zaštita jedinstvenog tržišta prema "trećim zemljama" povećana za 3,6 posto. Dakle, zbog povoljnijih uvjeta za međusobnu trgovinu unutar jedinstvenog tržišta, uvjeti su pristupa ovom tržištu za

proizvođače iz "trećih zemalja" pogoršani, jer moraju plaćati i carinu i troškove graničnih formalnosti.

Nadalje, ukupni troškovi svih barijera na unutarnjem tržištu, ocijenjeni na 2 posto od troškova proizvodnje, mogu se shvatiti kao carinska stopa od 6 posto na ukupan uvoz, pretpostavljajući prosječnu uveznu ovisnost industrije od 0,33. U tom slučaju carina od 6 posto izaziva porast troškova proizvodnje od 2 posto.

Dakle, eliminiranje necarinskih trgovinskih barijera između članica jedinstvenog tržišta uz zadržavanje nepromijenjene situacije u pogledu carina i graničnih formalnosti na vanjskim granicama tog tržišta znači pogoršane uvjete pristupa tom tržištu za sve "treće zemlje".

Različite "treće zemlje", ovisno o svom statusu koji imaju prema Uniji, susretat će se s različitim stupnjem zaštite na vanjskim granicama jedinstvenog tržišta, ali ostaje činjenica da će sve te zemlje morati snositi troškove necarinskih trgovinskih barijera ako ne žele izgubiti svoj udio na tom tržištu.

5. POLITIKA EUROPSKE UNIJE PREMA ZEMLJAMA SREDNJE I ISTOČNE EUROPE

5.1. OSNOVNE NAZNAKE POLITIKE UNIJE PREMA "TREĆIM ZEMLJAMA"

Sustavna politika Europske Unije prema zemljama nečlanicama počela se razvijati nakon uspostavljanja carinske unije. Tada je Zajednica dobila ovlasti za pregovaranje i oblikovanje ekonomskih veza s vanjskim svijetom. Instrumenti kojima se uspostavljaju institucionalne veze s "trećim zemljama" variraju od zajedničke trgovinske politike do posebnih sporazuma o trgovini.

1) Zajednička trgovinska politika

Vanjskotrgovinska politika prema "trećim zemljama" spada u zajedničke politike članica. Formuliranje i provođenje zajedničke trgovinske politike provodi Zajednica, sada Unija.¹² Temeljni su zadaci ove politike utvrđivanje i prilagodavanje zajedničkih carinskih tarifa, zaključivanje sporazuma o carinama i trgovini, usuglašavanje mjera kojima se liberaliziraju trgovinski tokovi sa zemljama nečlanicama, planiranje izvorne politike. Detaljnija analiza aktivnosti Unije na području trgovinske politike prešla bi ciljeve ovoga rada. Jedan aspekt ove politike treba posebno istaći.

¹¹ Cecchini P., et al., *The European Challenge 1992, The Benefits of a Single Market, The Cecchini Report, Official Facts and Figures*, Wildwood House Ltd., England, 1989, Za proračun troškova nejedinstvenog tržišta i time koristi od jedinstvenog tržišta, vidjeti str. XVIII, 4, 6-10.

Različiti oblici ugovornih odnosa sa zemljama pojedinih regija u svijetu, pa time i zemalja Srednje i Istočne Europe, te drugih gospodarskih integracija, pregovaraju se i potpisuju s Unijom, a ne s pojedinačnim zemljama članicama ove integracije. Ugovorom o Europskoj Uniji definirane su mogućnosti zaključivanja sporazuma između Unije i zemalja nečlanica ili međunarodnih organizacija, te je određena procedura usvajanja takvih sporazuma.¹² Dakle, sporazumi koje bi Unija vjerojatno mogla zaključiti s Republikom Hrvatskom u velikoj bi mjeri mogli biti slični sporazumima koji su zaključeni sa zemljama Srednje i Istočne Europe. Stoga ćemo se u sljedećoj točki ovog rada (točka 5.2.) zadržati na analizi tih sporazuma.

2) Posebni sporazumi o trgovini¹⁴

U okviru ove skupine instrumenata mogu se razgraničiti: a) Sporazumi o pridruživanju (Association agreements) i b) Sporazumi o suradnji (Cooperation agreements).

Sporazumi o pridruživanju imaju za cilj uspostaviti institucionalnu vezu sa zemljom nečlanicom. Važno je istaći da se ovim sporazumima proširuje suradnja između Unije i "treće zemlje". Oni znače korak više od trgovinske suradnje jer se veza najčešće produbljava oblicima ekonomske suradnje i financijskom potporom, ovisno o tipu sporazuma. Naime, Unija uglavnom primjenjuje dva tipa sporazuma.

Prvim tipom sporazuma o pridruživanju održavaju se posebni odnosi između pojedinih zemalja Unije i njihovih bivših kolonija. Ovim tipom sporazuma bivše su kolonije oslobođene carina pri izvozu u Uniju i imaju financijsku i tehničku pomoć koja im se pruža iz sredstava Europskog razvojnog fonda. Na ovu vrstu beneficija i financijske potpore Hrvatska i skupina zemalja Srednje i Istočne Europe ne može računati.

Drugim tipom sporazuma stvaraju se pretpostavke za stvaranje carinske unije i za eventualno punopravno članstvo u Uniji. Ovakav tip sporazuma primijenjen je u slučaju Grčke, koja je dobila status pridruženog člana 1962., te Turske (1964. god.).

Sporazumi o suradnji manje su opsežni u odnosu na sporazume o pridruživanju. Najčešće im je cilj promicanje ekonomske i trgovinske suradnje sa zemljama koje nemaju uvjeta za prijam u Uniju, jer nisu europske zemlje. Unija ima uspostavljene sporazume o suradnji sa zemljama Maghreba (Maroko, Alžir i Tunis) i Mašreka (Egipat, Jordan, Libanon i Sirija), te sporazum o trgovini i suradnji s Izraelom. U slučaju europskih zemalja Sporazumi o suradnji, te o trgovini i suradnji mogu predstavljati prvi korak ka pregovorima o pridruženom članstvu. U tom smislu, odluke Europske Unije (lipanj 1995. god.) o početku pregovora sa Hrvatskom o sporazumu o suradnji može se ocijeniti kao prvi, ali iznimno značajan korak ka pridruženom i u perspektivi punopravnom članstvu u Uniji.

5.2. EUROPSKI SPORAZUMI I PERSPEKTIVE PROŠIRENJA UNIJE ZEMLJAMA SREDNJE I ISTOČNE EUROPE

Nakon serije sporazuma o suradnji i trgovini kojima je otvorena perspektiva ka sklapanju sporazuma o pridruživanju s pojedinim zemljama ove regije, Unija je razvila novi tip institucionalnih odnosa prema zemljama ove regije. Riječ je o drugoj generaciji sporazuma koji se nazivaju Europski sporazumi.

Europski sporazumi namijenjeni zemljama Srednje i Istočne Europe razlikuju se od ostalih sporazuma o pridruženom članstvu što ih Unija sklapa na osnovi bilateralnih sporazuma po tome što Europski sporazumi reguliraju ukupne međusobne odnose i uključuju recipročne obveze, dok u drugoj vrsti ugovora pridružena članica prihvaća određene propise i praksu što je na snazi u Uniji.¹⁵

Europski sporazumi (sporazumi o pridruživanju ili asocijaciji) potpisani su s Mađarskom, Poljskom, Češkom, Slovačkom, Rumunjskom i Bugarskom. U tijeku su pregovori za potpisivanje Sporazuma sa Slovenijom, a niža razina suradnje uspostavljena je s Albanijom u obliku Sporazuma o trgovinskoj i ekonomskoj suradnji. Europski bi sporazumi trebali omogućiti spomenutim zemljama da aktivno sudjeluju u procesu zapadnoeuropske integracije i pomoći im da u perspektivi lakše ostvare punopravno članstvo u EU.

¹² Navedeno prema: European Unification, The origins and growth of the European Community, Third Edition, European Documentation, Periodical, 1/1990, Luxembourg, 1990, str. 65.

¹³ Članak 228. Ugovora o Europskoj Uniji, Integralni tekst Ugovora vidjeti u: Treaty on European Union, Europe/ Documents No. 1759/60, Luxembourg, 7 February, 1992.

¹⁴ European Unification, Ibidem, str. 66-67.

¹⁵ Iscrpnije vidjeti u Samardžija V., Europska Unija i Hrvatska, Putevi povezivanja i suradnje, IRMO, Zagreb, 1994, str. 103-110.

Bitne odrednice Europskih sporazuma očituju se u tome da su tipski, struktura ugovora je identična za sve zemlje, ali se ugovori prilagođavaju uvjetima svake zemlje potpisnice. Ugovori se zaključuju na neodređeno vrijeme i obuhvaćaju sljedeća ključna područja: politički dijalog, slobodna trgovina i slobode kretanja (robe, usluge, ljudi, kapitala), ujednačavanje zakonodavstva, ekonomska suradnja, kulturna suradnja, financijska suradnja, te odredbe o institucijama pridruženog članstva.

Za sklapanje Europskih sporazuma traži se od zemalja da ispune sljedeće preduvjete i zahtjeve: prvo, svaka zemlja pretendent na sklapanje Sporazuma mora dati dokaze o razvoju vlastite upravne i zakonodavne infrastrukture potrebne za funkcioniranje tržišne ekonomije; drugo, svaka od tih država mora utvrditi svoj "terminski plan", tj. kalendar za prihvaćanje osnovnih ciljeva Mastrichtskog ugovora, a to kako ističe Grubiša, "znači prilagodbu svojih društvenih institucija, izmjenu zakona i prihvaćanje pravorijeka Europskog suda, bez obzira na nečlanstvo";¹⁶ treće, jačanje ekonomske suradnje, prvenstveno u vlastitoj regiji sa susjedima; četvrto, brzi razvoj privatnog sektora, podrška privatnih investicija te deregulacija, odnosno oslobađanje od državnog monopola; peto, veće trgovačke koncesije, ne samo prema Europskoj Uniji, već i prema drugim zemljama koje nisu članice ove integracije; i konačno, šesto, usvajanje mjera u pravcu slobodnog kretanja radne snage.

Što predstavljaju Europski sporazumi za pridružene članice? Da li se pružaju veće šanse pridruženim članicama da se brže uključe u sustav razmjene s Unijom?

Na području industrijskih proizvoda, Europski sporazumi bi trebali značiti veće šanse. Naime, oni predstavljaju pomak ka slobodnoj trgovini industrijskim proizvodima. Značajno je da bi se postupno ukidanje carina i kvota trebalo provoditi na način da EU brže ukida svoje zaštitne mjere a pridružene članice sporije. Pridružene članice trebale bi sa svoje strane u potpunosti liberalizirati trgovinu unutar ukupnog tranzicijskog razdoblja (10 godina). Dakle, šanse postoje. Da li će ih i u kojoj mjeri iskoristiti pridružene članice, ovisit će o sposobnosti njihovih gospodarskih subjekata da spoznaju svoje slabosti, te prilagode svoju ponudu zahtjevima tog

tržišta. U suprotnom, nakon tranzicijskog razdoblja kada padnu zaštitne mjere kojima im se omogućava povoljniji položaj na njihovom - domaćem tržištu, izlažu se konkurenciji proizvođača Unije, koja može biti pogubna.

Poljoprivreda predstavlja najosjetljivije područje. Tu postoje jake protekcionističke barijere pa je pristup ovom tržištu znatno otežan (godišnje kvote, visoka carinska opterećenja, velike subvencije domaćoj proizvodnji).

U pogledu slobodnog kretanja ljudi može se reći da Europska Unija nije do sada bila spremna na veće ustupke. Takva se politika zbog visoke stope nezaposlenosti u Uniji može očekivati i u budućnosti.

U financijskom smislu Europski se sporazumi isključivo oslanjaju na PHARE program.¹⁷ Dakle, ne postoje sredstva iz budžeta Unije kojima bi se suradnja financirala.

PHARE program predstavlja glavnu financijsku potporu zemljama Srednje i Istočne Europe. Pomoć usmjeravana preko ovog programa namijenjena je: poljoprivredi, razvoju privatnog sektora, posebno malim poduzećima, zaštiti okoliša, podršci društvenom razvoju, zapošljavanju i zdravstvu; zatim obrazovanju, istraživanju i razvoju - specijalizirani programi TEMPUS, ERASMUS, COMETT I LINGUA;¹⁸ razvoju infrastrukture i telekomunikacija, javnoj administraciji (uključujući statistiku, carinske službe); integriranom razvoju regija te općoj tehničkoj pomoći i dr.

U razdoblju od 1990. do 1994. godine sredstva su ovog programa povećana s 500 milijuna ecua u 1990. na 785 milijuna u 1991., da bi se u 1992., 1993. i 1994. zadržala na razini oko 1000 milijuna ecua. Iznosi odobreni pojedinim zemljama variraju u

¹⁷ PHARE je program ekonomske i financijske pomoći pokrenut 1989. godine, koji je na određeni način postao sinonimom ukupne zapadne pomoći zemljama Srednje i Istočne Europe. Koordinira ga Unija, a u njemu sudjeluju članice G-24. Ovaj program je prvobitno bio namijenjen samo Poljskoj i Mađarskoj, te iz toga proizlazi i njegov naziv. PHARE - Poljska i Mađarska: akcija za restrukturiranje privrede (Poland and Hungary: aid for economic reconstruction). Tijekom 1990. i 1991. u program je uključeno više zemalja iz Srednje i Istočne Europe.

¹⁸ TEMPUS, Trans-European Mobility Scheme for University Studies je Transeuropski program razmjene za sveučilišne studije. ERASMUS, European Community Action Scheme for the Mobility of University Students, je Akcioni program Zajednice za razmjenu studenata sveučilišta. COMETT, Community Program for Education and Training in Technology je Program Zajednice za obrazovanje i usavršavanje u tehnologiji. LINGUA, Promotion of Teaching and Learning of Foreign Languages in the EC je Program unapređenja nastave i učenja stranih jezika u Zajednici.

¹⁶ Grubiša D., Položaj novih europskih država u međunarodnoj zajednici, u Međunarodni položaj novih europskih zemalja, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, 1994, str. 41.

veličini financijske potpore u rasponu od 10 (Estonija) do 200 milijuna ecua (Poljska), što je prvenstveno rezultat selektivne politike u usmjeravanju sredstava. Naime, zemljama koje po ocjeni Unije odmiču u procesu reformi odobravaju se značajnija sredstva.

Bitno je istaći da su financijska sredstva koja se odobravaju iz programa PHARE nepovratna. Iako se za ovaj program odobravaju značajna sredstva, ona su mala i nedovoljna u usporedbi s brojem zemalja korisnica i njihovim potrebama.

Značajno mjesto u programu PHARE ima Program podrške stvaranju zajedničkih poduzeća u Srednjoj i Istočnoj Europi, koji je iniciran tijekom 1991. godine. Cilj toga programa je poticanje stvaranja malih i srednjih poduzeća, ali i zajedničkih poduzeća između zapadnoeuropskih i istočnoeuropskih partnera, te povećanje međusobne privredne i financijske suradnje. Dakle, Unija je zainteresirana da se ekonomsko jačanje njezinih poduzeća ostvaruje putem suradnje s "Istokom", čime se potiče komplementarni razvoj, a ne razvija konkurent.

Iz prethodne analize može se zaključiti da politika koju Unija vodi prema zemljama Srednje i Istočne Europe ima obilježja globalnog i standardiziranog pristupa. Politikom su obuhvaćene sve zemlje regije. Ide se strategijom malih koraka (peacemeal approach). Od sporazuma o suradnji i trgovini, prema Sporazumima o pridruženom članstvu. Unija zadržava pravo "stavljanja na led" pregovora, ako ocijeni da zemlja ne poštuje temeljne europske standarde. Standardizirani ugovori i specifične kvote prema pojedinim zemljama na prvi pogled bi mogli ukazivati na razlike u pristupu. Međutim, po svojoj biti i oni su element standardiziranog pristupa kojim se nastoji zaštititi vlastite, osjetljive proizvode.

Dakle, bitan element politike standardiziranog pristupa Unije očituje se u ograničavanju ponude koja bi mogla biti konkurentna ponudi njezinih proizvođača. U tom smislu, najviše izgleda za penetraciju na tržište Unije imat će ona proizvodnja (grane, sektori i gospodarski subjekti) koja predstavlja nadopunu ponude domaćih proizvođača Unije. Dakle, komplementarna proizvodnja i trgovina predstavljaju optimalan put razvoja i ekspanzije na tržište ove europske gospodarske integracije. U prilog ovoj konstataciji idu i prethodno obrazloženi programi i inicijative koje govore o intenciji Unije da se financijska potpora (bespovratna sredstva) dodjeljuju

za čvršće povezivanje i razvijanje partnerstva među poduzećima Unije i ove regije.

Daljnji element standardiziranog pristupa prema zemljama ove regije očituje se u strategiji oklijevanja i čekanja. Formiraju se krugovi zemalja koje bi mogle biti najbrže ili najefikasnije uključene u integracijski proces.

Prvi krug zemalja čine zemlje EFTA-e. Drugi krug predstavljaju zemlje koje već duže vrijeme traže članstvo u ovoj integraciji (Turska, Malta, Cipar). Treći krug predstavljaju države Srednje i Istočne Europe s kojima su potpisani ugovori o pridruživanju (Europski sporazumi).

Dio zemalja iz prvog kruga već je primljen u članstvo EU (Švedska, Finska i Austrija). Turskoj je jasno stavljeno do znanja da njezino članstvo ne može biti razmotreno prije 2000. godine. Zemlje iz trećeg kruga mogu računati da će se njihov eventualni status rješavati nakon 2020. godine, pod pretpostavkom da u međuvremenu polože "europski ispit", tj. da uspješno završe svoju prilagodbu tržištu i demokratskim institucijama kakve postoje na Zapadu.

6. REGIONALNE INICIJATIVE KAO ALTERNATIVNA RJEŠENJA ZA ZEMLJE SREDNJE I ISTOČNE EUROPE

Prethodna razmatranja upućuju na zaključak da politika što je vodi EU prema zemljama Srednje i Istočne Europe može biti jedan od čimbenika poticanja bržeg unutarnjeg razvoja, procesa reformi, a kroz to i bolju poziciju zemalja ove regije na međunarodnom tržištu. Čini se da zemlje ove regije ocjenjuju da je taj poticaj nedovoljan, te se u posljednje vrijeme javljaju inicijative za međusobnim gospodarskim povezivanjem zemalja ove regije. Stoga će se u nastavku ukazati na regionalne inicijative među zemljama Srednje i Istočne Europe, te ocijeniti njihovo značenje za Hrvatsku - da li bi regionalno gospodarsko integriranje Hrvatske aktivnijim uključivanjem u postojeće inicijative bila dodatna mogućnost ili prijetnja strateškom interesu Republike Hrvatske za uključivanje u Europsku Uniju.

Jedna od prvih inicijativa, koja je nastala u potrazi za novim oblicima gospodarskog povezivanja, bila je Quadragonala. Temelji ovog povezivanja postavljeni su na sastanku ministra vanjskih poslova četiriju država (Austrije, Italije, Mađarske i bivše Jugoslavije) u Budimpešti 1989. godine. Pristupanjem

Čehoslovačke, 1990. godine, nastala je Pentagonala, a zatim, 1991. godine uključivanjem Poljske Hexagonala. Suradnja u okviru Hexagonale odvijala se kroz različite projekte koji su trebali voditi stvaranju uvjeta za povezivanje između zemalja u regiji.

Projekt Centralnoeuropska inicijativa - CEI s kojim se krenulo u svibnju 1990. godine, predstavlja na izvjestan način nastavak aktivnosti u okviru Hexagonale. Zemlje članice Centralnoeuropske inicijative su Austrija, Bosna i Hercegovina, Češka, Italija, Mađarska, Hrvatska, Poljska, Slovačka i Slovenija.

U okviru CEI postoji više specijaliziranih radnih skupina koje pokrivaju područja prometa, telekomunikacija, energetike, zaštite okoliša, malih i srednjih poduzeća, znanstveno-tehnološke suradnje, informiranja, turizma itd. U okviru tih radnih grupa pokrenut je veći broj projekata, od kojih neki u suradnji s Europskom Unijom.

Bitno je istaći da je osobito značenje Centralnoeuropska inicijativa poprimila nakon što su četiri njezine članice (Višegradska skupina), Češka, Mađarska, Slovačka i Poljska koncem 1992. godine sklopile u Krakovu niz sporazuma kojima je otpočeo proces stvaranja nove Centralnoeuropske zone slobodne trgovine - CEFTA.

Logično pitanje koje nam se postavlja je: da li bi eventualno pristupanje Hrvatske Centralnoeuropskoj zoni slobodne trgovine proširilo ili možda ograničilo njezine perspektive uključivanja u neki od oblika suradnje i gospodarskog integriranja s Europskom Unijom?

Da bismo odgovorili na ovo pitanje neophodno je izvršiti analizu samog tipa ovog oblika integracije - što on predstavlja za njezine članice i kakve su mogućnosti pregovaranja članica s Europskom Unijom.

Centralnoeuropska zona slobodne trgovine predstavlja oblik ekonomske integracije u kojoj se postupno ukidaju sva carinska i kvantitativna (kvote) ograničenja između zemalja-članica.

Ovim sporazumima zemlje CEFTA obvezale su se da će u prvoj etapi liberalizacije ukinuti carinske barijere za industrijske proizvode (izuzevši one koji se ubrajaju u kategoriju "osjetljivih" proizvoda), a to čini oko 33 posto međusobne trgovinske razmjene. U drugoj etapi carine bi se postupno smanjivale za jednu trećinu, čime bi se obuhvatili proizvodi iz kategorije

jače osjetljivih. U trećoj etapi, koja se odnosi na najosjetljivije proizvode (čelik, tekstil, osobni i teretni automobili itd.), carine bi se trebale snižavati za 15 posto godišnje. Poljoprivredni proizvodi imaju poseban tretman i Sporazumom je predviđena tek djelomična liberalizacija.¹⁹

Dakle, u slučaju CEFTA-e riječ je o najjednostavnijoj i najnižoj razini ekonomske integracije, u kojoj sve članice zadržavaju carinski suverenitet i vlastitu politiku kvota prema trećim zemljama. To znači da članice mogu samostalno dogovarati carine prema "trećim zemljama", sklapati ugovore o carinskoj uniji s "trećim zemljama", te samostalno voditi pregovore i pristupati Europskoj Uniji.

Ovakav tip integracije i eventualno pristupanje Hrvatske Centralnoeuropskoj zoni slobodne trgovine imao bi prednost u tome što ne bi zahtijevao od Republike Hrvatske nikakve izmjene u njezinoj politici prema "trećim zemljama", odnosno Hrvatska bi zadržala pravo vođenja samostalne vanjskotrgovinske politike i samostalnost pregovaranja o modalitetu i uvjetima pristupanja Europskoj Uniji.

Eventualno uključivanje Hrvatske u Centralnoeuropsku zonu slobodne trgovine moglo bi po našem mišljenju poboljšati pregovaračku poziciju Republike Hrvatske u odnosu na Europsku Uniju iz najmanje dva razloga.

Prvi je razlog u činjenici da službena politika Unije i uvjeti za pridruživanje zahtijevaju od potencijalnog kandidata, uz ostalo, davanje većih trgovačkih koncesija ne samo Uniji, već i zemljama koje nisu članice ove integracije. Ulaskom u CEFTA-u Hrvatska bi ispunila ovaj zahtjev.

Drugi razlog leži u činjenici da su zemlje ove grupacije poboljšale svoju pregovaračku poziciju nakon formiranja CEFTA-e. Njihov zajednički pritisak na Uniju da im se olakša pristup na tržište Unije urodio je plodom. Unija je revidirala prethodno utvrđenu politiku o vremenskoj dinamici smanjivanja uvoznih kvota za ove zemlje i ublažila carinske

¹⁹ Prva je etapa trajala do konca 1993. godine. Druga je etapa u tijeku i trebala bi se završiti do konca 1996. godine, a završna, treća etapa 2001. godine. Kako se radi o procesu koji je u tijeku, moguća je i drugačija dinamika, što ne mijenja bit samog procesa, a to je liberalizacija razmjene među članicama Sporazuma. Postoje intencije da se eventualno cijeli proces ubrza jer su sudionici Sporazuma potpisali pismo namjere da taj proces skrate na pet, umjesto na osam godina.

pristojbe na uvoz "osjetljivih" industrijskih proizvoda.²⁰

Prema mišljenju Dujšina, Hrvatska bi se trebala aktivno uključiti u proces CEFTA-e, što joj, zbog njezina geografskog položaja kao izlaza na more za cijelo srednjoeuropsko područje, osigurava značajan položaj u toj zajednici. Isto bi tako trebalo razmišljati, ističe Dujšin, o suradnji među ovim zemljama u oblikovanju zajedničkog nastupa u pregovorima s Europskom Unijom, čime bi "sigurno ojačala njihova pregovaračka pozicija u odnosu prema sadašnjem sistemu pregovora svake zemlje pojedinačno s organima Europske Unije".²¹

Pored prethodne dimenzije, značajno je naglasiti da bi pristupanje Hrvatske Centralnoeuropskoj zoni slobodne trgovine imalo i pozitivan utjecaj na ulazak stranih ulagača na tržište Hrvatske, jer bi se time potencijalno tržište za plasman proizvoda znatno proširilo.²²

ZAKLJUČAK

Hrvatska je osamostaljenjem došla u poziciju da se slobodno može opredijeliti za pristupanje europskim integracijskim procesima. To je njezin strateški interes, jer je zbog smanjenog unutarnjeg tržišta znatno povećan stupanj ovisnosti njezina gospodarstva u inozemstvu, ne samo kao tržištu za potrebne inpute već i za plasman gotovih proizvoda.

²⁰ Gornje se granice uvoznih kvota u odnosu na prijašnje sporazume pomiču za 30% u slučaju Poljske, Češke i Slovačke, a 25% za Mađarsku; potom carinske i ostale pristojbe za poljoprivredne proizvode bit će smanjene za 60%, i to šest mjeseci ranije nego što je bilo predviđeno Sporazumom o pridruživanju. Carinske pristojbe na uvoz tekstilnih proizvoda u zemlje Europske Unije smanjivat će se kako bi se mogle ukinuti po isteku pete, umjesto šeste godine kako je bilo predviđeno Sporazumom o pridruživanju. Opširnije o tome, vidjeti u Grubiša D., Položaj novih europskih država u međunarodnoj zajednici, Ibidem, str. 42-43.

²¹ Dujšin U., Hrvatska u Europi: Alternative ekonomske orijentacije, Znanstveni skup, Susreti na dragom kamenu, Knjiga XIX, str. 210, Pula, 1994.

²² CEFTA ima 64 milijuna stanovnika. Ulaganje Siemens u Končar u ukupnom iznosu od 10,2 milijuna DEM bilo je pored ostalog motivirano i položajem Končara na tržištu zemalja Srednje i Istočne Europe (već izgrađena retupcija i dobar image proizvoda energetskih transformatora), pa procjenjujemo da bi se privlačna snaga tržišta Hrvatske ulaskom u CEFTA-u mogla dodatno pojačati. Treba imati u vidu činjenicu da je ulaganje poduzeto u vrijeme kada se Hrvatska smatrala zemljom visokog političkog rizika.

Pristupanjem gospodarskim integracijama otvaraju se perspektive za slobodnije kretanje ljudi, roba i usluga te kapitala.

Europska Unija predstavlja gospodarsku integraciju koja ima najveću privlačnu snagu za sve zemlje nečlanice. Perspektive zbog proširenja Unije zemljama Srednje i Istočne Europe čine se sve manje izglednim, iz dva razloga. Prvo, poučena iskustvom integriranja Španjolske, Portugala i Grčke, koje su po dostignutom stupnju razvoja bile iza ostalih članica, Unija ne pokazuje spremnost na prebrzo uključivanje zemalja koje bi mogle usporiti njezin proces razvoja. Drugo, proširenje Unije zemljama ETFA-e, te perspektive produbljivanja Unije po principu dviju brzina znače da će Unija još neko vrijeme biti zaokupljena pitanjima vlastitog razvoja, tako da se pitanja eventualnog daljnjeg statusa zemalja Srednje i Istočne Europe najvjerojatnije neće rješavati prije 2020. godine.

Politika koju Unija vodi prema zemljama Srednje i Istočne Europe, ima obilježja globalnog i standardiziranog pristupa, pa je teško vjerovati da bi Hrvatska mogla dobiti drugačiji tretman. Politikom su obuhvaćene sve zemlje regije. Ide se strategijom malih koraka. Od sporazuma o suradnji i trgovini, prema sporazumima o pridruženom članstvu, pri čemu Unija zadržava pravo stavljanja pregovora na "led", ako ocijeni da zemlja ne poštuje temeljne europske standarde.

Analiza Europskih sporazuma pokazuje da se za njihovo sklapanje traži da zemlja pretendent za sklapanje sporazuma da dokaze o razvoju vlastite zakonodavne i upravne infrastrukture potrebne za funkcioniranje tržišne ekonomije i razvoja privatnog sektora. Pored toga od kandidata se zahtijeva jačanje ekonomske suradnje u vlastitoj regiji, sa susjedima i veće trgovačke koncesije, ne samo prema Uniji, već i prema zemljama koje nisu članice ove integracije.

Stoga je jedini pravi put ka ubrzanju procesa pridruživanja Uniji, a u perspektivi i punopravnom članstvu, uključivanje u Centralnoeuropsku zonu slobodne trgovine. Pristupanje Hrvatske ovoj integraciji poboljšalo bi izgleda za brže pridruživanje Uniji, jer bi ulaskom u CEFTA-u Hrvatska ispunila uvjete o ekonomskoj suradnji i davanju trgovačkih koncesija zemljama vlastite regije. Ulaskom u ovu integraciju poboljšala bi se i pregovaračka pozicija Hrvatske o pitanjima pristupa jedinstvenom tržištu Unije.

LITERATURA:

1. Cecchini P., et al., The European Challenge 1992, The Benefits of a Single Market, The Cecchini Report, Official Facts and Figures, Wildwood House Ltd., England, 1989.
2. Completing the Internal Market-White Paper from the Comission to the European Council, Document, Luxembourg, OOPEC, 1985.
3. Crnjak-Karanović Biljana, European Community and its Responses to Changes in Eastern European Countries, Mediterranean Institute of Management, Cyprus, 1991.
4. Dujšin U., Hrvatska u Europi: Alternative ekonomske orijentacije, Znanstveni skup, Susreti na dragom kamenu, Knjiga XIX, Pula, 1994.
5. European Unification, The origins and growth of the European Community, Third Edition, European Documentation, Periodical, 1/1990, Luxembourg, 1990.
6. Europska Unija, Gospodarsko i političko okruženje Hrvatske, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, 1994.
7. Grubiša D., Položaj novih europskih država u međunarodnoj zajednici, u knjizi grupe autora: Međunarodni položaj novih europskih zemalja, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, 1994.
8. Leonard D., European Community, Basil Blackwel Ltd, London, 1988.
9. Report on Economic and Monetary Union in the European Community (DELORS Report), CES 1135/89, Brussels, 1990.
10. Samardžija V., Europska Unija i Hrvatska, Putevi povezivanja i suradnje, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, 1994.
11. Single European Act, EC Commission, OOPEC, Luxembourg, 1987.

Biljana Crnjak-Karanović, M. Sc.

THE EUROPEAN UNION POLICY TOWARDS THE NON-MEMBER COUNTRIES AND IMPLICATIONS FOR CROATIA

Summary

One of the basic questions of the strategic significance for the future of Croatia is how to speed up the integrating process with the Union of Europe. Considering all the possible alternatives the reached conclusion is that the strategy of connection with the EFTA is out of question since the three member-countries of this integration joined the Union. The policy led by the Union towards the countries of Central and East Europe is characterized by the global and standardized access and thus it is difficult to believe that Croatia would have a different treatment. The only right way to the progress of joining and improvement of the negotiation position on the questions of the access to the integral market is the inclusion of Croatia in the Central European Free Trade area.